

УДК 594.3; 591.5

ПОШИРЕННЯ МОЛЮСКІВ РОДУ *VIVIPARUS* MONTFORT, 1810 (GASTROPODA: VIVIPARIDAE) НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

М. В. Жморщук¹, Т. В. Андрійчук², О. В. Гарбар³

¹⁻³Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

У світовій фауні червононогих молюсків нараховується близько 90 тис. видів. Чисельність і біомаса цієї групи часто сягає великих значень. Молюски роду *Viviparus* мають велике значення для прісноводних екосистем, оскільки ці організми становлять значну частину бентосу. Входячи до складу різноманітних трофічних ланцюгів, вони беруть активну участь у кругообігу речовини та потоках енергії в біоценозах. Деякі молюски цієї родини живляться детритом, їх рослиноїдні види обмежують чисельність водної рослинності, тим самим запобігаючи заростанню водойм і сприяючи їх самоочищенню. Живородки разом з іншими гідробіонтами-фільтраторами беруть участь у седиментації – перенесенні частини зависів із водної товщі у донні відклади. Тому вивчення цих молюсків стало актуальним в останні 20 років.

До родини *Viviparidae* Gray, 1847 належать червононогі молюски середніх розмірів. Вони поширені у прісних водоймах, болотах, ставках на території США, всієї Євразії, в тому числі Далекого Сходу, Росії та України. Вівіпаріди населяють більшість річок, озер і навіть боліт України. Найбільш поширеними місцями їхнього існування є мілководдя, які утворені в результаті затоплення річок та їх приток з глибинами до 2-3 м, де живородки поселяються як на відкритих ґрунтах різних типів – піщані мули, замулені піски, так і зарості повітряно-водних рослин з плаваючими листками. Щільність їх населення в різних біотипах різна і коливається в широких межах – від 10-20 екз/м² на піщаних слабозамулених ґрунтах, які позбавлені заростів вищих водних рослин або з дуже слабким їх розвитком, до 1,0-1,8 тис. екз/м² в щільних заростях маннику великого і рогоза вузьколистого. Оскільки живородки – великі за розмірами тварини, то навіть при невеликій щільності поселення вони створюють значну біомасу до 40-60 г/м² на слабозамулених пісках і до 1,4-2,6 кг/м² в заростях вищих водних рослин [1].

У річках чорноморського басейну, зокрема в Дніпрі мешкає прісноводна живородка болотна *Viviparus contectus* (Millet, 1813) [2]. Вона зустрічаються в заплавах річок, водоймах, озерах, ставках і болотах. Цей вид живе тільки в сильно зарощених мілководних річках при повній відсутності течії. Тримається як на ґрунті, так і на рослинності. Щільність його популяції досягає 20-30 екз/м² при біомасі 120-200 г/м². Співвідношення статей близько до 1:1. Плодючість самок варіює в залежності від висоти черепашки від 4 до

51 ембріона на всіх стадіях розвитку. Серед інших молюсків виділяється тонкостінною спіралью закрученою черепашкою блідо-коричневого відтінку та трьома темними смугами, які охоплюють її навкруги. Вважається, що розмноження цих молюсків відбувається протягом цілого року, що підтверджується наявністю самиць із досить розвиненими зародками у різні сезони [3].

Особливо широкий ареал у прісноводних водах Європейського континенту має живородка річкова *Viviparus viviparus* (Linnaeus, 1758). На відміну від вище описаного *V. contectus*, цей вид живе не тільки в заплавах річок, а й у самих річка з більш швидкою течією води. *V. viviparus* – вид досить широко поширений в басейнах річок Середнього Придніпров'я. Поширений переважно на м'яких ґрунтах прибережної частини і дог зони заростів. Найбільш поширений вид у верхніх частинах даного басейну, проте на південь територія його поширення зменшується. Здебільшого щільність популяції *V. viviparus*, серед заростів стрілолиста – сусака і очерету – рогозу становить 40-130 екз/м², біомаса – 170 і 480 г/м², розмножується даний вид на протязі першої половини літа, особливо інтенсивний виплід молодого покоління проходить в кінці квітня – початок травня, коли температура води піднімається до 13,5-14,0 °С [4]. Плодючість, яка визначається кількістю ембріонів на всіх стадіях розвитку перед першим виходом молоді весною сильно коливається як в різних популяціях, так і в одній, в залежності від розмірів черепашки і віку самки і складає від 12 до 74 ембріонів яйцевих капсул на одну особину. Статевий диморфізм не виражений, однак, судячи по статевій ознаці (тупе праве щупальце самця), співвідношення статей виду *V. viviparus* частіше всього близьке до 1:1. Морфологічно ці два види відрізняються тим, що у *V. viviparus* черепашка значно товстіша.

Література

1. Анистратенко В. В. Моллюски / В. В. Анистратенко, О. Ю. Анистратенко // Фауна України. – 2001. – Т. 29, вып.1. – С. 11–15.
2. Анистратенко В. В. Класс Панцирные или Хитоны, класс Брюхоногие – Cyclobranchia, Scutibranchia и Pectinibranchia / В. В. Анистратенко, О. Ю. Анистратенко // Фауна України. – 2002. – Т. 29. – 240 с.
3. Жадин В. И. Моллюски пресных и солоноватых вод СССР / В. И. Жадин. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – 167 с.
4. Жадин В. И. Пресноводные моллюски СССР / В. И. Жадин. – Л.: Ленснабтехиздат, 1933. – 232 с.